

lar halinde ele alındığı eserde önce "el-Kavlü fî kavlihî Teâlâ" ibaresine yer verilmiş, ardından âyet metnine ve tefsire geçilmiştir. Kâsimî'nin tefsirinde nasıl bir metot izlediğini ve eserin ne tür bir tefsir olduğunu söylemek güçtür. Zira bazan rivayet tefsirlerinin usulüne uygun bir yol izlemiş, bazan dirayet müfessirleri gibi davranmış, bazan da çeşitli tefsirlerden bol nakilde bulunarak derleme bir metin ortaya koymuştur.

Her âyeti uzun uzun tefsir etmek yerine Kâsimî daha çok gerekli gördüğü noktalar üzerinde durur. Genellikle önce âyetlerde geçen, açıklanmasını gerekli gördüğü kelime veya kavramların dil yönünü kısaca ele alır, bazan Arapça'daki kullanılışlarına değinir, kısa örnekler verir, yer yer eski şiirlerden yararlanır. Az da olsa kıraat ve i'rab konularına da girmiştir. Kâsimî, âyetin âyetle ve sahih gördüğü hadis ve sahâbe kavilleriyle tefsirine önem vermişse de birçok âyetin tefsirinde rivayetleri belirtmemiş, hadis ve eserlerin isnadını kaydetmeyip çoğunlukla kaynağını zikretmekle yetinmiştir. Bazı istisnalar dışında eserde İsrâiliyat'a rastlanmamaktadır. Yirmiden çok yerde Kitâb-ı Mukaddes'ten iktibaslar yapmıştır (II, 128; III, 650-654; IV, 848, 850). Kâsimî âyetlerin nüzûl sebebinin çok defa ayrıntılı biçimde kaydetmiştir.

Kâsimî, âyetlerin tefsiriyle doğrudan ilgisi bulunmayan bilgileri veya dil yapısından çıkarılan bazı incelikleri "latife" yahut "fâide" başlığı altında verir. Dikkat çekmek istediği bilgileri de "tenbih" başlığıyla zikreder. Bazı yerlerde değişik ihtimal ve görüşleri serdederek tartışır. Ayrıca tefsiri geniş yer tutan âyetlerin izahında farklı görüşleri fasıllar halinde ele aldığı görülür. Kâsimî'nin nesih konusunda itidalli davrandığını söylemek mümkündür. Bu hususu rivayetlere dayanarak özlü bir şekilde vermeye çalışmıştır.

Selefi olan ve tefsirinde mezhebinin görüşlerine geniş yer veren Kâsimî, İbn Teymiyye ile İbn Kayyim el-Cevziyye'nin eserlerinden uzun iktibaslarla bulunur, Mu'tezile gibi fırkaların görüşlerini ise kısaca belirtir, bazı görüşleri isim zikretmeden tenkit ettiği olur. Nâdiren Sûfiyye'nin görüşlerini yorumsuz zikreder (meselâ bk. VI, 1896-1898). Kâsimî, ahkâm âyetlerinin tefsirinde sadece konuyla ilgili hadis veya sahâbî sözlerini nakletmekle yetinirken bir kısım fikhî hükümleri cumhurun görüşü olarak takdim eder. Bazı yerlerde ise Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî, Zeydiyye gibi mezheplerin gö-

rüşlerini ayrıntıyla girmeden ve genellikle aralarında tercih yapmaksızın verir, fakat daha çok İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşlerini benimser, nâdiren kendi fikrini belirttiği de olur. Hurûf-ı mukattaayı tefsir etmek yerine bunların ilk geçtiği Bakara süresinde bazı görüşleri nakletmekle yetinir, diğer yerlerde ise bayrakta atıfta bulunur.

Sahâbe ve tâbiinden başlayarak kendi dönemine kadarki tefsir literatüründen geniş şekilde faydalanan Kâsimî çoğunlukla yararlandığı kaynakları belirtmiştir. En çok istifade ettiği müfessirler İbn Kesîr, Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Şehâbeddin el-Hafâcî, Ebüssuûd Efendi, İbn Kayyim el-Cevziyye olup tefsir usulünde güvendiği müelliflerden biri İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtîbî'dir. Lugat, cümle bilgisi ve kıraat konularında fazla kaynak gösterme yoluna gitmediği gözlenmekle beraber Lugatla ilgili açıklamalarında genellikle Zemahşerî ve Râgib el-İsfahânî'den yararlandığı söylenebilir.

Mehâsinü't-te'vil'e yöneltilen eleştiriler arasında bazı âyetlerin tefsirinin çok kısa tutulmasına veya hiç değinilmemesine karşılık bazılarının tefsirinde pek çok rivayete yer verilmesi, çeşitli müfessirlerin görüşleri uzun uzun nakledilerek konunun gereğinden fazla uzatılması (meselâ bk. III, 589-607; IV, 774-799; VI, 1876-1899) gibi hususlar vardır. Kâsimî'nin tenkide açık yönlerinden biri de yaşadığı dönemde pozitif bilimlerdeki gelişmelerin tesiri altında kalarak bazı var sayımları ilmi gerçekmiş gibi eserine almış olmasıdır. Diğer gezegenlerde insana benzer akıllı canlıların bulunabileceği faraziyesini âyetlerle irtibatlandırması ve eski müfessirlerin bunu bilmediklerini söylemesi bunun bir örneği olarak zikredilebilir (bk. I, 233-234).

Eser, M. Fuâd Abdülbâkî'nin tahkikiyle on ciltte on yedi cüz halinde basılmıştır (Kahire 1376-1380/1957-1960; Beyrut 1386/1987, 1398/1978; 1415/1994). Nâsir, müellifin tefsir mahiyetinde veya şahit olarak zikrettiği âyetlerin sûre adlarıyla numaralarını dipnotta vermiş, hadisleri tahrîc etmiş, şiirleri tamamlayıcı bilgilerle beraber yine dipnotta göstermiştir. On yedinci cüzün sonuna *Şahîh-i Buĥârî*'deki kitap başlıkları (konular) esas alınarak hazırlanmış bir konu fihristi eklenmiştir. Eserin tefsir usulüne ayrılan birinci cüzü Sezai Özel tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve *Tefsir İlminin Temel Meseleleri* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Cemâleddin el-Kâsimî, *Mehâsinü't-te'vil* (nşr. M. Fuâd Abdülbâkî), Beyrut 1398/1978, I, 4-6; II, 128; III, 589-607, 650-654; IV, 774-799, 848-850; VI, 1876-1899; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul 1974, II, 773; Mehmed Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, İstanbul 1981, s. 305-306; Ali Turgut, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İstanbul 1991, s. 248.

ŞÜKRÜ ARSLAN

MEHÂYİF TEFTİŞİ

Osmanlılar'da merkez tarafından gönderilen kadıların yaptıkları adli soruşturma için kullanılan bir tabir (bk. KADI).

MEHCER EDEBİYATI

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kuzey ve Güney Amerika'ya göç eden Araplar'ca geliştirilen edebiyat.

Sözlükte "göç edilen yer" mânasına gelen mehcere, başta Lübnan olmak üzere Suriye, Filistin ve Ürdün'den göç eden Araplar'ın Kuzey ve Güney Amerika'da ikamet ettikleri yerlere verilen addır. Mehcere edebiyatı (edebî'l-mehcere), Araplar'ın Amerika kıtasında temsil ettikleri Arap edebiyatı için kullanılan bir tabir olmuştur.

XIX. yüzyılda Suriye'nin önemli bir gelir kaynağı olan ipek ticaretinin Japon ipeğinin piyasaya girmesi üzerine zayıflaması, ekilebilir alanların azlığı, ziraî âfetler ve enerji kaynaklarının yetersizliği, feodal yapının hüküm sürmesi yüzünden gelir kaynaklarından eşit bir şekilde istifade edilemeyeceği Ortadoğu'da hem ekonomik hem siyasî sıkıntılar doğurmuştu. Diğer taraftan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan itibaren Mısır'da bazı ilmi enstitülerle Amerikan ve Saint Joseph üniversitelerinin kurulması (1866, 1879) sonucunda Batı kültürüyle temas başlamış, İbrâhim Paşa'nın Suriye valiliği sırasında ortaya çıkan misyoner faaliyetleri giderek artmış, Amerika ve Batı özenilen ülkeler haline gelmişti.

Ortadoğu'dan ilk göç büyük bir ihtimalle 1854 yılında Kuzey Amerika'ya yapılmış, Güney Amerika'ya ise ancak yirmi yıl sonra gerçekleşmiştir. 1860'ta meydana gelen Mârûnî-Dürzî çatışmalarının etkisiyle göç iyice hızlanmış, 1899-1910 arasında Amerika kıtasındaki Arap göçmenlerin sayısı 60.000'e ulaşmıştır. 1913'te

te Kuzey Amerika'da büyük rakamlara ulaşan göçmen sayısı 1920'de bir göçmen kanununun çıkarılmasına zemin hazırlamış, bu sebeple göçler hızlı bir şekilde güne kaymıştır. Göçmenler arasında en kalabalık nüfusu Lübnanlılar oluşturuyordu. Bunda misyonerlik faaliyetlerinin komşu ülkelere göre Lübnan'da yoğunlaşmasının, ayrıca nüfusun hıristiyan olmasının da önemli payı vardı. Göçler daha çok Kuzey Amerika'da New York, Detroit, Boston, Brezilya'da Sao Paulo, Arjantin'de Rio de Janeiro ve Buenos'e yapılıyordu. Ayrıca Venezuela, Meksika, Kanada ve Şili'ye de göçmenler gitmiştir. Bunlar ilk dönemlerde küçük ve basit işlerle uğraşmışsa da zamanla ticarette başarı elde etmiş ve buraların büyük tüccarları arasında yer almıştır.

Göçmenler, hayatın zor şartlarına rağmen siyasî havanın yumuşaklığından faydalanarak bazı edebî mahfiller oluşturmaya çalışmıştır. Bunda New York'ta çıkan *Kevkebü Emrîkâ* (1892), *el-ʿAşr* (1894), *el-Eyyâm* (1897), *el-Hüdâ* (1898), *Mir'âtü'l-ğarb* (1899), *es-Sâ'ih* (1912), *es-Semîr* (1929); Brezilya'da *el-Feyhâ* (1895), *er-Rakîb* (1897), *el-Menâzır* (1899), *el-ʿUşbe* (1933), *el-Menâhil*, *el-Endelüs* gibi gazete ve dergilerin önemli etkisi olmuştur. Sayıları 250'ye varan bu gazete ve dergiler önce birçok edebî şahsiyeti bir araya getirmiş, ardından bazı edebî cemiyetlerin süratle doğmasına zemin hazırlamıştır.

1900 yılında Lübnanlı bazı gençler tarafından Brezilya'nın Sao Paulo şehrinde Rivâku'l-Maarrî adlı bir dernek kuruldu ve Yeni Dünya'da çıkan ilk şiir kitabı kabul edilen Kayser Ma'lûf'un *Tezkârü'l-muhâcir* adlı divanını yayımlandı (Sao Paulo 1905). Naûm Lebekî'nin önderliğini yaptığı derneğin faaliyetleri, onun Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Lübnan'a dönüşüyle yavaşladı, ardından da sona erdi. Mehcer edebiyatının fikir hayatında üç ismin büyük rol oynadığı kabul edilir. Bunlar Cibrân Halîl Cibrân, Mîhâil Nuayme ve Emîn er-Reyhânî'dir. 1920 yılında Cibrân'ın önderliğinde bazı Lübnanlı ve Suriyeli gençlerin gayreti, Mîhâil Nuayme, İlyâ Ebû Mâzî, Nesîb Arîza, Reşîd Eyyûb gibi kişilerin bir araya gelmesiyle Kuzey Amerika'da er-Râbitatü'l-kalemiyye adlı bir dernek kuruldu. Burada New York'ta adı geçenlerden başka Mes'ûd Semâhâ, Emîn Müşrik, Es'ad Rüstem, William Catzeflis, Vedî Bâhût, Ni'met el-Hâc ve Emîn er-Reyhânî gibi

şahsiyetler de bulunmaktaydı. Arap dili ve edebiyatına canlılık kazandırmak, edebî ürünlerini bir araya getirmek, klasik edebiyatla bağları koparmak ve toplumsal özgürlük için çalışmak derneğin hedefleri arasında yer alıyordu. Derneğin resmî yayın organı Abdülmesîh el-Haddâd'ın çıkardığı *es-Sâ'ih* adlı dergiydi. Bu dergi Amerika kıtasından Arap dünyasına önemli mesajlar taşımış, birçok edip ve şairi etkilemiştir. Derneğin en önemli şahsiyeti olan Cibrân Halîl Cibrân düşüncelerini "el-Âsife" adlı hikâyesinde açıklamıştır (*el-ʿAvâsîf*, Beyrut 1986, s. 160-179). İngiliz edebiyatında romantik akımın öncülerinden sayılan ve şiirde imgelemeyi ön plana çıkarmakla ün yapan William Blake'in etkisinde kalan Cibrân'ın eserlerinde Batı'yı bir nevi Doğuluşturma gayretleri göze çarpar. Amerika Birleşik Devletleri başkanı Roosevelt ona, "Sen Doğu'dan gelip Batı'yı silip süpüren ilk fırtınasın, ancak kıyılarımıza çiçekten başka bir şey getirmedin" demiştir (M. Abdülğanî Hasan, s. 172). Şiiri aydınlığın karanlığa hâkimiyeti olarak gören şair ve edip Mîhâil Nuayme vezinle kafiyeyi şiirin gereklerinden görmeyen yenilikçi tavrıyla dikkat çeker. Genç yaşta Lübnan'dan ayrıldıkları için Arap diline tam vâkıf olamamaları sebebiyle dil hataları yapan mehcer şairlerinden biri de odur. Bu hataların birçok kişi tarafından sert bir dille eleştirilmesi karşısında içlerinde Mîhâil'in de bulunduğu bir grup hataları savunma yanlılığına düşmüştür (*el-Ğirbâlü'l-ceddî*, s. 98-99).

Cibrân Halîl Cibrân ile Emîn er-Reyhânî'nin hikâye ve romanları üslûp ve fikir açısından paralellik arzeder. Her ikisi de din adamlarına karşı olumsuz bir tavır sergiler. Emîn er-Reyhânî'nin eserlerinde diğerinden farklı olarak milliyetçi düşünceler göze çarpar. Amerikalı filozof ve yazar Ralph Waldo Emerson'un etkisinde kalan ve Walt Whitman'dan esinlenerek Arap edebiyatında ilk mensur şiiri yazan Emîn er-Reyhânî'dir (*er-Reyhâniyyât*, I-II, Beyrut 1910-1911; III-IV, Beyrut 1923-1924). Onun *Kalbü Lübnân* adlı eseri (Beyrut 1935) kendi edebî şahsiyetinin hemen hemen bütün özelliklerini yansıtmaktadır.

er-Râbitatü'l-kalemiyye'ye mensup şairlerin çoğu aynı zamanda nesir yazardı. Onların nesirlerinde özgün, duygulu ve tasvirici bir üslûp dikkati çeker. Ateşli duyguları ve sürükleyici üslûbuyla mehcer edebiyatının en büyük şairi sayılabilecek olan gazeteci İlyâ Ebû Mâzî'nin mehcer

edebiyatına getirdiği yenilik tek kafiyeye ve tek vezinle şiir nazmıdır. Mehcer edebiyatının gazeteci ve edipleri arasında Abdülmesîh el-Haddâd, Naûm Mukerzel ve kardeşi Sellûm Mukerzel, *el-Beyân* gazetesinin sahibi Râcî ez-Zâhir ve *eş-Şark* dergisinin kurucusu Mûsâ Küreyyim sayılabilir.

er-Râbitatü'l-kalemiyye'nin önemli üyelerinden biri de Nesîb Arîza'dır. Şiirlerinden ruhi bir şaşkınlık sergilemesiyle "en büyük hayret şairi" olarak tanınan Necîb Arîza, *Dikülcinni'l-Hımsî* (New York 1921) ve *eş-Şamşâme* adlı eserleriyle mehcer edebiyatının ilk tarihî roman yazarıdır. *el-Eyyûbiyyât*, *Eğâni'd-Dervîş* ve *Hiye'd-dünyâ* adlı divanları olan Reşîd Eyyûb ilk divanında bir hürriyet şairi olarak, diğer ikisinde aksiyoner bir romantizm etkisinde görülür. Reşîd Eyyûb'a şiirlerinde en çok işlediği konuların sevgi, keder, hüzn ve içki olması sebebiyle "derviş, şikâyetçi, ağlayan şair" lakapları verilmiştir. Abdülmesîh ve Nedret (Nudrat) el-Haddâd kardeşler de er-Râbitatü'l-kalemiyye'nin kurucularındandı. Birçok edebiyatçı, 1941'de *Evrâku'l-harîf* adlı divanı kaleme alan Nedret'in çocuk tabiatlı bir şair olduğunu söylemiştir. Kardeşi Abdülmesîh el-Haddâd dernek için çok gayret göstermiştir. Cibrân'ın tesiri altında kaleme aldığı *Hikâyâtü'l-Mehcer* adlı eseri (1927) Araplar'ın mehcerdeki hayatını anlatır.

er-Râbitatü'l-kalemiyye mensuplarının aksine eski edebiyatla bağlarını koparmayan Mehcer şairlerinden biri Mes'ûd Semâhâ'dır. Kendisine Amerika'da "Colonel rütbesi" nişanı verilen şair klasik şiiri taklit etmiş, yenilikçi hareketlerden etkilenmemiştir. Divanı (1938) yenilikçi hareketlere isyan niteliği taşır. Öte yandan İngilizce eserleriyle Arap tarih ve medeniyetini Batı'ya tanıtan Philip Hitti'den başka birçok şair ve yazar er-Râbitatü'l-kalemiyye'nin faaliyetlerine katılmamıştır. Kuzey mehcer edebiyatı, büyük beğeni kazanan şiir çalışmalarına rağmen modern Arap edebiyatında daha çok nesriyle yer edinmiştir.

1931 yılına kadar ayakta kalan er-Râbitatü'l-kalemiyye'nin giderek gücünü kaybetmesinden sonra özellikle güneyde yeni bir cemiyetin kurulması arayışları içine girilmiş, 1933'te Brezilya'nın Sao Paulo şehrinde Şükrullah el-Cur tarafından el-Usbetü'l-Endelüsiyye adıyla bir dernek kurulmuştur. Kurucuların düşünceleri bir önceki dernekle aynı olmasına rağmen özellikle eski ve yeni edebiyat konusunda

farklı görüşlere sahip bulunuyorlardı. el-Usbetü'l-Endelüsiyye mensuplarının hedeflerinden biri de Arap edebiyatına ve bilhassa şiire yenilik kazandırmak, ancak bunu yaparken mâzi ile bağları koparmamak konusunda dikkatli davranmaktı. Derneğin kurulduğu sıralarda Brezilya'da Arap aydınları arasındaki edebî çalışmalar bir taraftan ülke içinde, diğer taraftan kıtadaki diğer Arap halkına ve Ortadoğu'daki Arap dünyasına ulaşacak şekilde devam ediyordu. *eş-Şark*, *el-Câliye* ve *el-Endelüsü'l-cedide* dergileri bu gelişmeleri Arap dünyasına ulaştırıyordu. *el-Endelüsü'l-cedide*'yi çıkaran Şükrullah el-Curr'un mehcer edebiyatını güçlendirmek, bütün Arap âlemiyle irtibatını sağlamak, dinî ve siyasî bir kimliğe bürünmeden Arap edebiyatına hizmet etmek için kurduğu bu müessese Reşid Selîm el-Hürî, Kayser Selîm el-Hürî, İlyâs Ferhâd, Şefîk Ma'lûf, Riyâz Ma'lûf, Ni'met Kâzân, Akl el-Cur ve Hüsnî Gurâb gibi önemli şahsiyetlerle birlikte Brezilya cumhurbaşkanının dergiyi kapatma emrini verdiği 1941 yılına kadar Arap edebiyatına hizmet etmeyi sürdürmüştür.

Mehcer edip ve şairleri üzerinde ilişki kurdukları Batı edebiyatının ve ediplerinin büyük tesiri olmuştur. Bir nevi kadîm Endülüs'ü taklit niteliği taşıyan bu hareket daha çok el-Usbetü'l-Endelüsiyye üyeleri arasında dikkat çekmektedir. Bu sebeple mehcer edebiyatına "el-edebü'l-Endelüsî" adını verenler de olmuştur. Güney mehcer grubunun Endülüs edebiyatına yaklaşmasında, İspanya ile sıkı bağları bulunan halklarla birlikte olmasının ve kadîm Endülüs dönemini yâdeden bazı İspanyol şairleriyle irtibat kurmasının önemli rolü vardır. Mehcer edip ve şairleri uzak yerlerden Endülüs'e gelip burada büyük bir devlet kuran, ayrıca şiirde yenilikler meydana getiren Endülüs Arapları ile aralarında bir benzerlik görüyorlardı. Endülüs döneminde ortaya çıkan halk şiiri türlerinden olan müveşşahlar gibi onların şiiri de yeni bir dönem başlatmıştır. Endülüs'te müveşşahları zeceller takip ettiği gibi özellikle Güney Amerika mehcer edebiyatında şiir ve nesrin ardından zecel gelmiştir. *Ravzatü'z-zecel* ve *er-Ravza* adlı dergiler bu tür şiirlere özel ilgi gösteriyordu. Mehcer edebiyatının zecel prensi diye bilinen Selîm Lutfulah, *el-Burcû'l-aşzar* (1953) adlı zecel divanının şairi Yûsuf Es'ad Gânîm, Selîm Nâdir ve Ni'met Kâzân bu tür şiirde başarılı eserler vermiştir. Fevzi Ma'lûf'un *Eğâni'l-Endelüs* (*Divânü Fevzi el-Ma'lûf* [Dâ-

ru Reyhânî], 1957, s. 84-118) adlı eseri müveşşah tarzı şiirlerini kapsar. Endülüs izleri Fevzi Ma'lûf'un sadece şiirinde değil *İbn Hâmid (Sukûtu Ğrnâta)* (1952) adlı tiyatro eserinde de görülür. İlyâs Ferhâd, "Tahiyetü'l-Endelüs" adlı müveşşahından sonra hep fasih Arapça ile şiir yazmıştır. İlk eseri olan *er-Rubâ'ıyyât*'ında (Sao Paulo 1925) toplumun dinî, siyasî ve içtimai bölünmelerine, ayrıca dinî âdet ve geleneklerine karşı fikirlerini dile getirmiştir. el-Usbetü'l-Endelüsiyye'nin ilk yöneticisi Mişel Ma'lûf *el-Uşbe* adlı bir edebiyat dergisi çıkarmış, beş bölümlük piyesi sahnelenmiş, ancak yazdığı şiirler ve mensur eserleri basılmamıştır.

Cemâl Abdünnâsır tarafından Arap milliyetçiliği dolayısıyla ödüllendirilen ve "eş-Şâirü'l-Karavî" diye tanınan Reşid Selîm el-Hürî, Mişel Ma'lûf'un ölümünden (1943) sonra el-Usbetü'l-Endelüsiyye'nin yöneticisi oldu. Brezilya'da çok zor şartlar altında yaşayan Reşid Selîm bir vatan şairiydi. Mezhep ve hizip kavgalarından nefret etmiş, Araplar'ı birleştirecek her türlü inanç ve telakkiye rıza göstermiş, hıristiyan olmasına rağmen Hz. Peygamber'i öven şiirler yazmıştır (*Divânü'l-Karavî*, s. 314-316).

er-Râbitatü'l-kalemiyye ve el-Usbetü'l-Endelüsiyye'nin kapanmasıyla mehcerde ortaya çıkan boşluğu George Saydah'ın Arjantin'de kurduğu er-Râbitatü'l-edebiyeye adlı bir dernek doldurdu. Amerika'dan sonra Venezuela'ya, ardından 1948'de Arjantin'e geçen Saydah'ın millî bir ruh ve yüce bir insan idealini terennüm eden şiirindeki insicam ve mûsiki yer yer görülen dil hatalarını unutturmaktadır. Güney Amerika mehcer edebiyatının genel bir eğilimi olan klasik Arap edebiyatına ve mâziye bağlılık Hüsnî Gurâb ve Nasr Sem'ân'da da görülür. Bu sebeple şiirlerinde hareket noktaları daha çok mâzi olmuştur. Mehcer şiirinin modern Arap edebiyatında yer alışı Güney Amerika mehcer edebiyatının şiiri sayesinde olmuştur.

Güney ve Kuzey Amerika mehcer edebiyatları arasında hem içerik hem şekil bakımından farklılık vardır. Kuzey Amerika mehcer edebiyatında genelde insanî problemler, maddeden kurtarmaya çalıştıkları insan ruhu, Hıristiyanlık, Batı romantizmi ve mistik eğilim ağırlıktaydı. New York neslinin divanlarında yoğun psikolojik tahliller yer alıyordu. Güney Amerika mehcer edebiyatı ise ulusal problemlerle ilgilenmekteydi. Bu edebiyat daha çok şiirle uğraşmış, bunun ya-

nında hikâye ve roman türünde de eserler vermiştir. Antuan Enis Şekûr'un *Mine'l-mehd ile'l-laħd* adlı romanı psikolojik tahlilleriyle dikkat çeker. Sadece mehcer edebiyatında değil Arap dünyasında da önemli bir yeri olan Nezîr Zeytûn'un *Zünûbü'l-âbâ'* adlı eseri ve tercüme romanları, Şükrullah el-Curr'un *eş-Şebehu'l-ebyaż* (Beirut 1964), *Cüzûrû'l-ħaḫî'e* adlı romanları ve İlyâs Kunsul'ün özellikle *Fi Mehebbi'r-rîħ* adlı romanı Güney Amerika mehcer edebiyatının belli başlı çalışmaları arasında yer alır. Tevfik Zaûn'un *Zikrû'l-ħicre* adlı eseri (Sao Paulo 1945) Güney Amerika mehcer edebiyatını kapsamlı bir şekilde anlatmaktadır.

Mehcer edebiyatına hizmet vermiş şahsiyetler arasında Amerika'da Abdullah Berrî, Cemîl Ma'lûf; Brezilya'da Mişel Mağribî, İlyâs Abdullah Tu'me, Tevfik Kurbân; Arjantin'de George Assâf, Hüsnî Abdülmelik, Ahmed Süleyman el-Ahmed; Meksika'da Mahbûb el-Hürî eş-Şertûnî; Venezuela'da Süleyman Ebû Fahr, Yûsuf Assâf, Tevfik Abdülhâlik; Ekvator'da George Kaddûm; Şili'de Tevfik Bâliš, Fehd İbrâhim; Bolivya'da George Ka'dî; Uruguay'da Mişel Ni'met; Küba'da Halîl Fâris İlyâs ve Kolombiya'da Akl Emîn sayılabilir.

Mehcer edebiyatının ilk dönemlerinde önderliğini Abbas Mahmûd el-Akkâd, Halîl Mutrân, Abdullah Şükri ve Abdülkâdir el-Mâzinî'nin yaptığı şuarâu'd-divân ile Ahmed Zekî Ebû Şadî'nin öncülüğünde kurulan Apollo grubunun savunduğu yeni romantizm hareketinin etkisi görülür. Ancak çok geçmeden mehcer mümessilleri, Ortadoğu'da Arap edebiyatında cereyan eden yenilikçi hareketlerin önüne geçerek yenilikçi kavramını daha da genişletmişlerdir. Mehcer edip ve şairlerinin bazıları Doğu'nun değerlerini Batı'nın anlayışına göre ifade etmeye önem vermiştir.

Bazılarına göre modern Arap edebiyatında görülen bütün yenilikçi hareketler mehcer edebiyatı kaynaklıdır, Arap gazeteciliğinin düzeyini yükselten de mehcer edebiyatı olmuştur. Mehcer ediplerinin bedî ve beyân sanatlarının dışına çıktığı, şiir ve nesir dili arasında fark görmeyerek nesirde kullandıkları dili şiirde de kullandıkları görülür. Şiirde o zamana kadar görülmeyen değişik vezinlere yer verilmiş, özellikle Kuzey Amerika mehcer edebiyatı grubunda görülen "teemmül" Batılı ediplerin bile takdirini kazanmıştır. Mehcer şairleri insan psikolojisini çok iyi tahlil

ve tasvir etmiş, şüphe ile hareket etmeyi prensip haline getirmiştir.

Mehcer edebiyatının üzerinde kurulduğu temel dinî hürriyettir. İfade ve düşünce hürriyeti, bunun yanında dinî hürriyet beraberinde birçok tartışmayı da getirmiştir. Din ve din adamlarına karşı açıkça görüşlerini ilk ortaya koyan Cibrân Hafîl Cibrân ve Ermîn er-Reyhânî'dir. Bunlar bazı yazılarından dolayı dinsizlikle suçlanmıştır. Eleştirilerini Doğu halkının buna hazır olmadığı bir dönemde ve çok ağır biçimde yapmaları sebebiyle her ikisi de Katolikler'ce protesto edilmiştir. Mîhâil Nuayme dinî konularda Cibrân gibi düşünmesine rağmen din adamlarına ölçüsüzce saldırmamıştır.

Hayatın ve toplumun çeşitli yönlerini ince bir hisle tasvir ve tahlil etmek, mehcer edebiyatını Ortadoğu Arap edebiyatından ayıran en önemli özelliklerden biridir. Arap mehcer edebiyatı Ortadoğu Arap edebiyatının gelişmesi, zenginleşmesi ve modern dünya edebiyatları arasında yerini alması bakımından bir itici güç olmuştur. Bu hareket Arap edebiyatından ayrı bir edebiyat değil onun bir parçasıdır. Genelde insanlığa, özellikle de Ortadoğu insanına bir mesaj niteliği taşıyan mehcer edebiyatı bugün artık sadece geçmişte edebiyata kazandırdığı eserlerle etkisini devam ettirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 399-415, 436-480; M. Abdülganî Hasan, *eş-Şi'ru'l-'Arabî fi'l-mehcer*, Kahire 1955, tür.yer.; G. Saydah, *Edebünâ ve üdebâ'ünâ fi'l-mehcîri'l-Emrîkiyye*, Beyrut 1957, tür.yer.; Şevki Dayf, *Dirâsât fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî el-muâ'sır*, Kahire 1959, s. 178-194, 245-288; Abdülkerîm el-Eşter, *en-Neşrû'l-mehcerî*, Kahire 1960, I-II, tür.yer.; a.mlf., "al-Mahdjar", *EP* (İng.), V, 1253-1257; Hasan Câd Hasan, *el-Edebü'l-'Arabî fi'l-mehcer*, Kahire 1965, s. 177; Hasan Hidde, *Min târihi'l-muğteribîne'l-'Arab*, Dimaşk 1966, s. 17-34, 141-180; Ali Şelak, *el-Edebü'l-'Arabî el-hadîs*, Beyrut 1969, s. 37-41, 93-125; Ahmed Kabbiş, *Târîhu'ş-Şi'ri'l-'Arabî el-hadîs*, Beyrut 1971, s. 283-371; Ömer ed-Dekkâk, *Şu'arâ'ü'l-'uşbeti'l-Endelüsiyye fi'l-mehcer*, Beyrut 1978; Mîhâil Nuayme, *el-Gîrbâlü'l-cedîd*, Beyrut 1978, s. 93-110, 138-161, 170-185; a.mlf., *Hevâmîş*, Beyrut 1978, s. 26-29, 87-91, 144-149, 243-254; a.mlf., *Hemsü'l-cüfûn*, Beyrut 1988, s. 10-21, 40-49, 52-54, 64-68, 75-80, 99-101, 142-144; Sibâi Beyyûmî v.dğr., *el-Edeb ve'n-nuşûs*, Libya 1981-82, s. 217-221, 222-225, 226-229, 341-347, 384-392; İhsan Abbas - M. Yûsuf Necm, *eş-Şi'ru'l-'Arabî fi'l-mehcer*, Beyrut 1982; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâti'l-edebîyye*, Beyrut 1983, I, 300-303; II, 155-156, 250-260, 391-398, 587-588, 692-698; IV, 275-276, 568-571, 650-654; Enver el-Cündî, *İ'âdetü'n-nazar fi kitâbâti'l-'aşriyyîn fi dav'i'l-İslâm*, Kahire 1985, s. 166-168; M. Abdülmün'im Hafâcî, *el-*

Edebü'l-'Arabî el-hadîs, Kahire 1985, III, 20-47; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fi târihi'l-edebî'l-'Arabî: el-Edebü'l-hadîs*, Beyrut 1986, s. 218-241, 268-279, 367-391, 539 vd.; Cibrân Hafîl Cibrân, *el-'Avâşîf* (nşr. Nâzik Sâbâyârd), Beyrut 1986, s. 31-50, 137-148, 201-221; a.mlf., *Dem'a ve'btî-sâme* (nşr. Nâzik Sâbâyârd), Beyrut 1988, s. 48-50, 99-100, 112-113, 114-115, 157-159, 168-175; Kâzım Hutayt, *A'lâm ve ruvâd fi'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1987, s. 376-397, 427-483; Vâsîf Ebû's-Şebâb, *el-Kadîm ve'l-cedîd fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî el-hadîs*, Beyrut 1988, s. 143-172; İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara 1989, s. 7-23; Abdülhâvî Abdullah Atiyye, *Melâmîhu't-tecdid fi mûsîka'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, İskenderiye 1990, s. 54-65; Rebîa Bedî Ebû'l-Fazl, *el-Fikrû'd-dinî fi'l-edebî'l-mehcerî*, Beyrut 1992; Vedî Dîb, *eş-Şi'ru'l-'Arabî fi'l-mehcerî'l-Emrîki*, Beyrut 1993, tür.yer.; Reşîd Selîm el-Hûrî, *Divânü'l-Karavî*, Sao Paulo, ts., s. 314-316.

HÜSEYİN YAZICI

MEHDEVİ

(المهدوي)

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ammâr
b. Ebi'l-Abbâs el-Mehdevî
(ö. 440/1048-49 [?])

Tefsir ve kıraat âlimi.

Aslen Kayrevan yakınlarındaki Mehdiye'den olup 430 (1039) yılı civarında Endülüs'e yerleşti. Diğer kaynakların aksine *Mu'cemü'l-üdebâ'*da (V, 39) künyesi ve isim zinciri Ebü'l-Kâsım Ahmed b. Muhammed b. Ammâr b. Mehdî b. İbrâhim şeklinde verilmekte, ayrıca Hamîdî nisbesiyle zikredilmektedir. Mehdevî, annesi tarafından dedesi Mehdî b. İbrâhim'den ve İbn Süfyân'dan Kur'an ve kıraat dersleri aldı; Mekke'de Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed el-Kantarî'den bu ilimde faydalandı; Ebü'l-Hasan el-Kâbisî'den rivayette bulundu. Kendisinden Endülüs'te Ebü'l-Velîd Gânim b. Velîd el-Mâlikî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mutarriî ve diğerleri istifade ettiler. Fıkıhta Mâlikî olarak bilinen Mehdevî'nin ölüm tarihini Safedî 440 (1048-49) diye verirken Zehebî "430'dan (1039) sonra" demekle yetinmiş, Süyûtî ise *Tabakâtü'l-müfessirîn*'de (s. 19) 430 yılı civarı, *Buğyetü'l-vu'ât'ta* (I, 351) 440 (1048-49) şeklinde kaydetmiştir.

Özellikle kıraat ilmi ve Arap dilindeki üstünlüğüyle tanınan Mehdevî, İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'â*'sında kıraatleri yedi ile sınırladığına karşı çıkmış, onu gereksiz bir iş yaparak kafaları karıştırmakla suçlamıştır. Zira konunun uzmanı olmayanlar, İbn Mücâhid'in kitabında yer alan yedi kıraati Kur'an'ın nâzil ol-

duğu bildirilen yedi harf zannetme yanlışlığına düşmüştür. Mehdevî'ye göre kıraat imamlarının râvilerini iki ile sınırlandırmak ve kıraat farklılıklarını bu iki râvinin naklettiklerinden ibaretmiş gibi göstermek de doğru değildir (Enderâbî, s. 31-32). İbn Atiyye el-Endelüsî, Kurtubî ve Ebû Hayyân el-Endelüsî tefsirlerinde, Ebû Şâme el-Makdisî *el-Mürşidü'l-vecîz*'de, İbnü'l-Cezerî başta *en-Neşr* olmak üzere diğer bazı kitaplarında, İbn Hacer el-Askalânî *Fethü'l-bârî*'de, bir kısım müellifler tefsir ve kıraate dair eserlerinde Mehdevî'nin kitaplarından yararlanmışlardır (örnekler için bk. *Şerhu'l-Hidâye*, neşredenin girişi, I, 79-82).

Eserleri. 1. *el-Hidâye ilâ mezâhibi'l-kurrâ'i's-seb'â* (*el-Hidâye fi'l-kurrâ'i's-seb'â*). İbnü'l-Cezerî'nin *en-Neşr*'inin kaynakları arasında yer alan eser bizzat müellifin belirttiğine göre (a.g.e., I, 3) meşhur yedi kıraate dair muhtasar bir çalışmadır. Mikrofilmi çekilemeyecek kadar yıprandığı anlaşılan bir nüshasının günümüze ulaştığı belirtilmektedir (a.g.e., neşredenin girişi, I, 86). 2. *Şerhu'l-Hidâye* (*Ta'lîlü'l-kırâ'âti's-seb'â*, *el-Muvazzîh fi ta'lîli [vu'cühi]l-kırâ'ât*). Bir önceki eserin şerhi olan bu çalışmasında müellif yine muhtasar olarak kıraatlerin illetlerini açıklamıştır (nşr. Hâzım Saîd Haydar, I-II, Riyad 1416/1995; eser üzerinde yapılan diğer çalışmalar için aş. bk.). 3. *el-Kifâye fi şerhi ma'kâri'i'l-Hidâye*. Günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir. Müellifin *Hicâ'ü meşâhîfi'l-emşâr* ve *Be-yânü's-sebebi'l-mûcib li'htilâfi'l-kırâ'ât* adlı eserlerinin bu kitabın bölümleri olduğu ileri sürülmüştür (a.g.e., neşredenin girişi, I, 99, 101). 4. *et-Tafsîlü'l-câmi' li-'ulûmü't-tenzil* (*Tefsîrü'l-Mehdevî*). Bu çalışmanın Enfâl sûresinin sonuna kadar olan I. cildinin bir nüshası Beyazıt Devlet (nr. 605), Enbiyâ sûresinin 71. âyetinden Ankebût sûresinin sonuna kadar olan IX. cildinin nüshası Süleymaniye (Yazma Bağışlar, nr. 1051) kütüphanelerinde, *Tefsîrü'l-Kur'ân* ve *Tefsîrü'l-Mehdevî* adlarıyla kayıtlı diğer nüshaları ise Dârü'l-kütübîz-Zâhiriyye'de (nr. 504, 505) bulunmaktadır (çeşitli bölümlerine ait nüshalar için bk. a.g.e., neşredenin girişi, I, 89-90; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 730; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, s. 122). 5. *et-Tahşîl li-fevâ'idî Kitâbi't-Tafsîli'l-câmi' li-'ulûmü't-tenzil*. Bir önceki eserin muhtasarı olan ve Emir Mücâhid el-Âmirî'nin isteği üzerine yazılan eserin bir nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Emanet Hazinesi, nr. 562), iki tam,